

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ORGANIZACIONIH NAUKA

Seminarski rad iz predmeta:

Programiranje 1

Strukture podataka-Liste i binarna stabla

Mentor:

Prof. dr Saša D. Lazarević

Student:

Matea Lukić 410/2020

Beograd,

Jul 2021.

Sadržaj

Uvod	3
1. Odnos medju podacima	4
1.1 Statičke strukture podataka	5
1.2 Polustatičke strukture podataka.....	5
1.2.1 Stek.....	6
1.2.2 Red	6
1.3 Dinamičke strukture podataka	7
2. Lista.....	8
2.1 Jednostruko ulančana lista	8
2.1.1 Operacije	9
2.2 Dvostruko ulančana lista	11
2.2.1 Operacije	12
2.3 Ciklična lista	13
3. Binarna stabla.....	14
3.1 Osnovni pojmovi i vrste.....	15
3.2 Binarno stablo pretrage	16
3.2.1 Operacije	17
Zaključak	19
Literatura	20

Uvod

Cilj ovog seminarskog rada je da se detaljno prikažu, objasne i ilustruju operacije nad različitim strukturama podataka u programskom jeziku C.

Rad je podeljen na tri dela, gde prvi čini poglavlje u kome se objašnjavanju pojmovi koji će se koristiti u daljoj izradi rada.

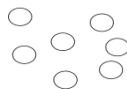
Drugi deo rada se bavi svim tipovima lista i osnovnim operacijama nad njima, pri čemu se ističe grafički prikaz istih.

Treći deo rada se odnosi na binarna stabla, vrste i neke operacije nad njima.

1. Odnos medju podacima

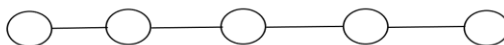
Kada se govori o odnosu medju podacima neke strukture podataka misli se na relacije ili osobine koje utiču na njihov raspored ili odnos unutar nje.

-Podaci sa zajedničkim svojstvima čine skup. Odnos izmedju elemenata u skupu je 0:0 odnosno ne postoji relacija njihovog rasporeda, važno je samo da su povezani postojanjem nekog zajedničkog svojstva.

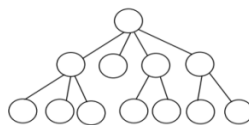
Slika 1-skup

-Svi elementi unutar liste imaju svog prethodnika i sledbenika, i to tačno po jednog pa je odnos 1:1

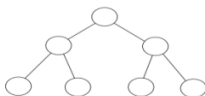
Slika 2-lista

-Ukoliko jedan element može da ima nijednog, jednog ili više sledbenika odnos je 1:M i to predstavlja stablo

Slika 3-stablo

-Poseban vid stabla je stablo u kome je broj sledbenika uvek dva i takvo stablo se naziva binarno stablo

Slika 4-binarno stablo

-elementi mogu da budu i u uzajamnoj relaciji, tako da više ne postoji hijerarhijska veza, pa je odnos M:M i to predstavlja mrežu(graf)

Slika 5-mreža

Najčešća podela struktura podataka je po načinu izmene sadržaja i dele se na: statičke, polustatičke i dinamičke.

1.1 Statičke strukture podataka

Kod ovog tipa strukture podataka ograničen(predefinisan) je broj i tip elemenata, koji se ne može menjati. Statičke strukture imaju još mana od kojih je najvažnija niska iskorišćenost memorije koja je za nju alocirana.

Prednosti statičkih struktura:

1. Omogućeno pristupanje članovima preko indeksa
2. Jednostavni algoritmi
3. Jednostavno upravljanje memorijskim prostorom

Najpoznatije statičke strukture su vektori, nizovi i matrice.

Primer implementacije statičkih struktura:

```
int niz[3] = {1, 2, 3};-implementacija vektora(1D niza)
int matrica[3][3] = { 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 }; - implementacija matrice dimenzije 3x3
int niz[3][3][3] = {1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27};-implementacija 3D niza
```

1.2 Polustatičke strukture podataka

Opšta karakteristika polustatičkih struktura ogleda se u tome da je dodavanje i uklanjanje elemenata kao i pristup elementima moguć samo na tačno odredjenim mestima u strukturi.

Najpoznatije polustatičke strukture su:

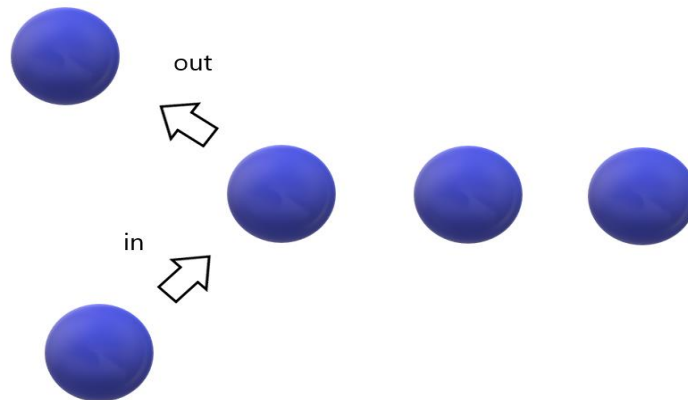
- Stek(LIFO red)
- Red(FIFO red)

Ove strukture su u osnovi linearne, a razlikuju se jedino po mestu pristupa elementima, odnosno po mestu gde je moguće dodati i ukloniti element.

1.2.1 Stek

Pristup je dozvoljen samo elementu na vrhu steka. Operacija pristupa ostvaruje se funkcijom koja ima opšte prihvaćeni naziv TOP, istim principom se dodavanje novog elementa vrši na vrh čime on postaje element na vrhu funkcijom PUSH. Takođe uklanjanje elementa se vrši na vrhu steka.

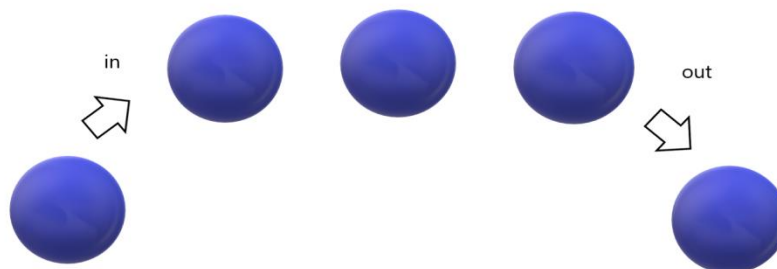
Dakle kod steka je moguće ukloniti samo onaj element koji je poslednji dodan u stek, zbog čega se stek naziva i LIFO red(engl. Last In First Out).

Slika 6-Stek

1.2.2 Red

Ova struktura je takođe linearna ali se razlikuje od steka po mestu dodavanja odnosno uklanjanja elemenata. Kod reda se elementi dodaju na jednom kraju, a uklanjaju na drugom kraju strukture otkuda i naziv FIFO(engl. First In First Out).

Slika 7-red

1.3 Dinamičke strukture podataka

Dinamičke strukture podataka zasnivaju se na korišćenju dinamičke memorije koja se dodeljuje u toku izvršavanja programa, a podaci koji se čuvaju u njoj zovu se dinamički podaci. Karakteristika rada sa dinamički dodeljenom memorijom je da ti podaci nemaju imena već im se pristupa preko adresa i nestaju automatski po završetku programa.

Deo memorije koji se dinamički alocira i dealocira u toku izvršavanja programa se naziva hip(engl. Heap).

Prednosti korišćenja dinamičkih struktura je u tome što je broj elemenata u toj strukturi teorijski neograničen, iskorišćenost memorije je 100% i omogućena je velika fleksibilnost u odnosu na druge strukture.

Mane se ogledaju u komplikovanijem pristupanju podacima bez direktnog pristupa i upravljanjem memorijom.

U programskom jeziku C-u postoje 4 funkcije iz biblioteke `stdlib.h` koje omogućavaju dinamičko upravljanje memorijom:

1. `malloc()`-ova funkcija vraća pokazivač tipa `void` čija vrednost je adresa zauzetog memorijskog bloka
-`void* malloc(int n)`
2. `realloc()`-vrši realokaciju prostora na koji pokazuje pokazivač `p`, a koji je prethodno bio dinamički alociran, alocira se `n` bajtova, kopira se stari sadržaj u novi prostor, a zatim se stari briše
-`void* realloc(void*p, int n)`
3. `calloc()`-alocira prostor za `n` susednih elemenata veličine `s` bajtova(odnosno `n*s` bajtova) i inicijalizuje prostor na 0
-`void* calloc(int n, int s)`
4. `free()`-prostor alociran prethodnim funkcijama se može dealocirati pozivom ove funkcije
-`void free(void *p)`

2. Lista

Lista predstavlja potpuno uređenu linearnu strukturu podataka. To znači da u listi od n elemenata: $e_1, e_2, \dots, e_{i-1}, e_i, e_{i+1}, \dots, e_n$ gde $i, n \in \mathbb{N}$, za svaki element e_i važi:

1. prethodi elementu e_{i+1} $i=1, \dots, n-1$
2. sledi element e_{i-1} $i=2, \dots, n$

Drugim rečima, svaki element liste ima po jednog neposrednog prethodnika i sledbenika, sem prvog elementa koji nema prethodnika i poslednjeg elementa koji nema sledbenika. Lista bez elemenata je takodje lista. Za označavanje prazne liste se koristi konstanta Null. Vrednost elemenata liste može biti bilo kog tipa: prostog ili složenog, predefinisano ili programerski definisano (npr. moguće je da element liste bude celobrojna vrednost, znakovnog tipa ili da je tipa lista).

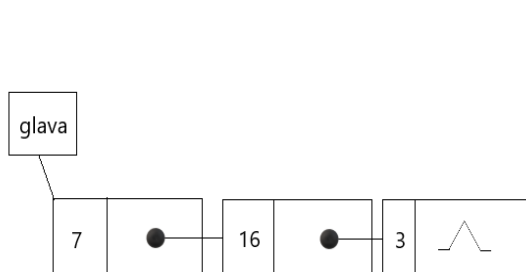
2.1 Jednostruko ulančana lista

Jednostruko ulančana lista (1UL) je vrsta ulančane liste koja je jednosmerna, odnosno može se proći kroz nju samo u jednom smeru od glave do poslednjeg čvora (repa). Svaki element ulančane liste se naziva čvor. Svaki od njih sadrži podatke i pokazivač na sledeći čvor koji pomaže u održavanju strukture liste. Što ukazuje da se za realizaciju koncepta ulančanih lista u programskom jeziku C koriste strukture i pokazivači.

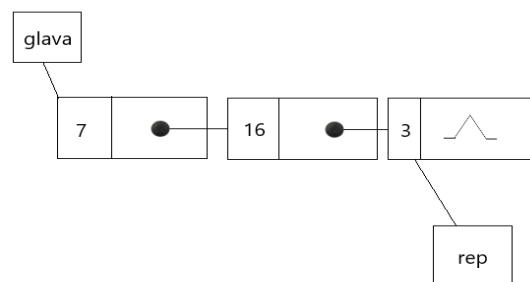
Elementi liste koji će sadržati celobrojne podatke se definiše na sledeći način:

```
struct cvor {
    int podatak;
    struct cvor* sledeci;
};
```

Ovim kodom je definisan strukturni tip čvor koji će predstavljati element liste. Pokazivač na prvi element se naziva glava liste, dok se pokazivač na poslednji element (ako postoji) naziva rep.

Slika 8 -jednostruko ulančana lista

Slika 9-jednostruko ulančana lista sa repom

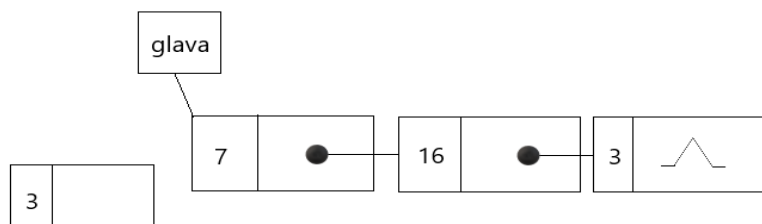
2.1.1 Operacije

1. Uključivanje novog elementa u listu na početak liste

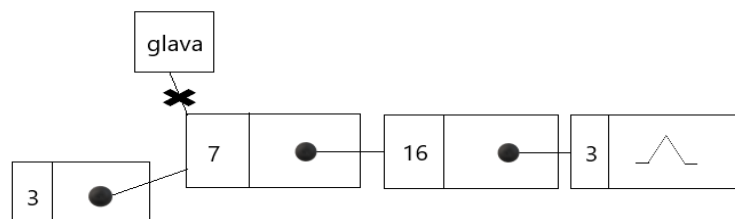
Pri dodavanju novog elementa na početak liste moraju se razlikovati dva slučaja

1. kada je lista prazna
2. kada lista nije prazna

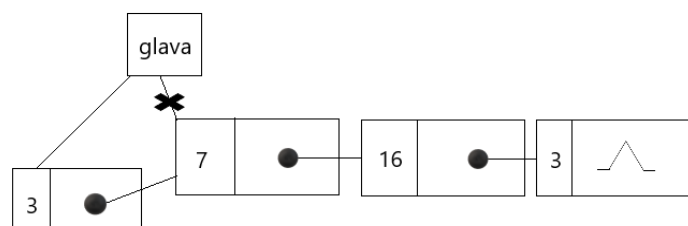
U slučaju da je lista prazna pokazivaču na prvi element(glavi), čija je vrednost NULL, se određuje element na koji će pokazivati, koji će biti taj element koji treba da se doda u listu. Dok u slučaju da lista nije prazna moraju se uvesti dodatne promene. Nakon kreiranja novog elementa njegov pokazivač mora pokazivati na element na koji pokazuje glava liste čime se stvara mogućnost promene vrednosti glave usled koje se ne gubi lista. Ukoliko se prvo promeni vrednost glave lista bi bila izgubljena i jedini element u njoj bi bio novododati element.

Slika 10-dodavanje elementa na početak liste I

Slika 11-dodavanje elementa na početak liste II

Slika 12-dodavanje elementa na početak liste III

2. Uključivanje novog elementa na kraj liste

Za ovu operaciju potreban je način da se pronadje poslednji element u listi zbog čega se uvodi novi pokazivač(pom) koji će u početku pokazivati na prvi element. Ukoliko je pokazivački segment elementa liste na koji pokazuje pom jednak NULL, odnosno on je poslednji element, tada će pokazivački segment pokazivati na novi element.

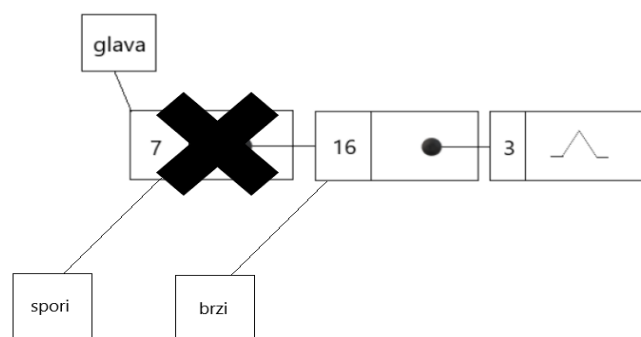
Pre prolaza kroz listu se ispituje da li je ona prazna i u slučaju da jeste novi element se dodaje na početak liste.

```
struct cvor* tekuci = glava;
while (tekuci->sledeci != NULL) {
    tekuci = tekuci->sledeci;
}
tekuci->sledeci = novielement;
```

3. Uništavanje liste

Za brisanje liste su potrebna dva nova pokazivača koji će biti udaljeni za jedan element jedan od drugog pa ćemo ih zvati brzi i spori. Brzi pokazivač će se pomerati za po jedno mesto kroz listu, a pomoću drugog pokazivača i funkcije free() će se brisati elementi preko kojih je brzi već prošao.

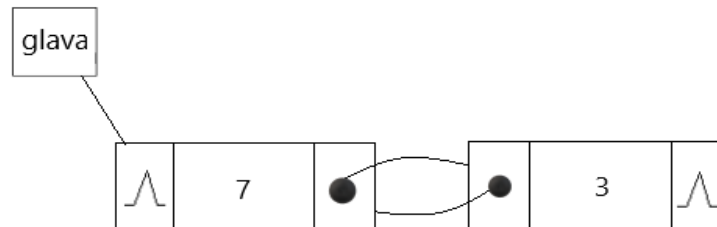
```
struct cvor* brzi = glava;
struct cvor* spori;
while (brzi != NULL) {
    spori = brzi;
    brzi = brzi->sledeci;
    free(spori);
}
glava = NULL;
```


Slika 13-brisanje liste

2.2 Dvostruko ulančana lista

Dvostruko ulančana lista (2UL) je tip ulančanih listi kod kojih svaki čvor sadrži pokazivač na prethodni kao i pokazivač na naredni element, pa se čvor sastoji od tri dela dva pokazivača i podatka koji treba biti memorisan.

Slika 14-Dvostruko ulančana lista sa dva elementa

U C-u struktura koja označava čvor bi bila

```

struct cvor
{
    struct cvor* prethodni;
    int podatak;
    struct cvor* sledeci;
};
  
```

Ovakva lista, za razliku od jednostruko ulančanih, omogućava prolazak kroz listu u oba pravca i može se koristiti za implementaciju binarnih stabala. Takođe ona koristi više memorije po čvoru od 1UL zbog dva pokazivača.

Iako je kod za implementaciju 2UL duži od istog za 1UL on je uglavnom intuitivniji i lakše je naslutiti rezultat različitih funkcija, što je još jedna prednost ovih listi.

2.2.1 Operacije

1. Ubacivanje novog elementa na početak liste

Ubacivanje elementa na početak se izvršava promenom pokazivača na prethodni element prvog člana liste, a kasnije i same glave liste. Ukoliko je lista prazna menja se samo glava.

Ta funkcija bi izgledala ovako:

```
void ubacinapocetak(struct cvor** glava, int podatak) {
    struct cvor* novielement = malloc(sizeof(CVOR));
    novielement->podatak = podatak;
    novielement->sledeci = *glava;
    novielement->prethodni = NULL;
    if (*glava != NULL)
        (*glava)->prethodni = novielement;

    *glava = novielement;
}
```

2. Izbacivanje elementa sa kraja liste

Moraju se razlikovati tri slučaja

1. Kada je lista prazna nema šta da se izbaci iz liste pa se funkcija završava
2. Kada lista ima samo jedan element, u tom slučaju vrednost glave ce biti NULL i pomoću funkcije free() dealocira se memorija koja je zauzeta za prvi element
3. Kada lista ima više od jednog elementa, pomoćni pokazivač prolazi kroz listu dok ne dodje do poslednjeg elementa kada pomoću osobine 2UL se može podesiti pokazivač preposlednjeg elementa na NULL i dealocirati memoriju potrebnu za poslednji element

Ako je PCVOR definisan sa typedef struct cvor*PCVOR; onda važi:

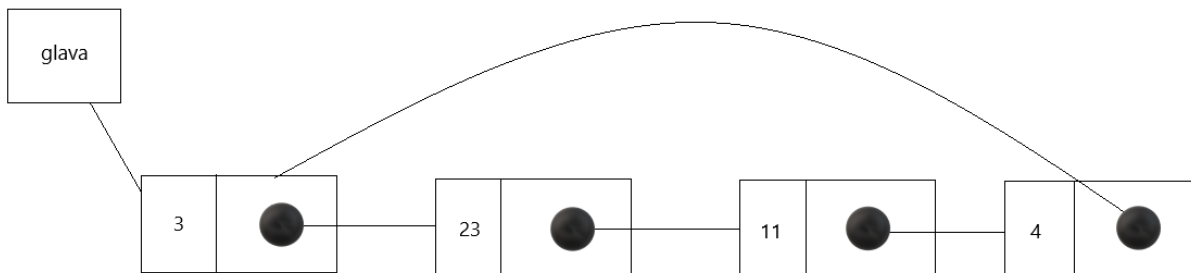
```
int uklonisaakraja(PCVOR*glava) {
    int uklonjen;
    PCVOR tekuci = *glava;
    if (*glava == NULL) {
        return;
    }
    else if ((*glava)->sledeci == NULL) {
        *glava = NULL;
        uklonjen = tekuci->podatak;
        free(tekuci);
        return uklonjen;
    }
    while (tekuci->sledeci != NULL) {
        tekuci = tekuci->sledeci;
    }
    uklonjen = tekuci->podatak;
    tekuci->prethodni->sledeci = NULL;
    free(tekuci);

    return uklonjen;}
}
```

2.3 Ciklična lista

Ciklična lista je lista u kojoj poslednji član pokazuje na prvi element i time čini zatvorenu strukturu obrazujući kružno povezanu grupu elemenata. Prolazak kroz ovakvu listu se odvija kretanjem od bilo kog elementa sve dok se ne dodje ponovo do početnog elementa, pošto ovakva lista nema kraj ni početak, takodje nijedan pokazivač elementa ovakve liste neće biti NULL. Umesto glava, za pokazivač na listu se ponekad koristi naziv pristupni pokazivač.

Ciklična lista može imati i oblik jednostruko ulančane liste i oblik dvostruko ulančane liste.

Slika 15-ciklična lista u obliku 1UL

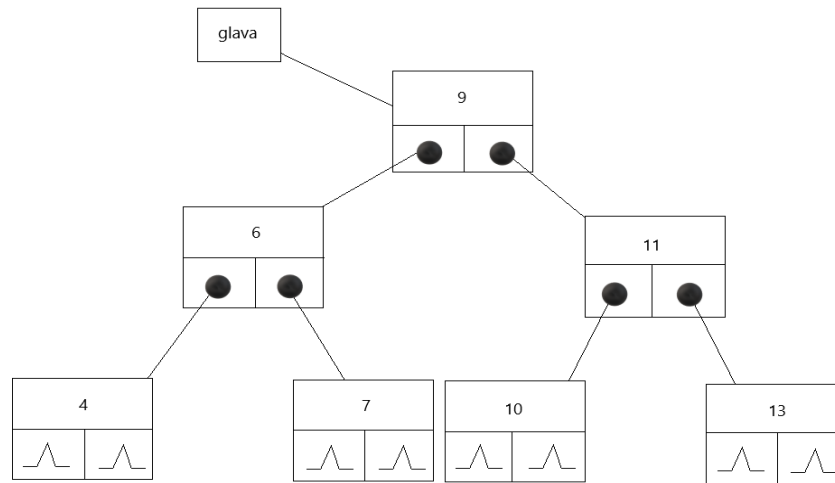
S obzirom da nema elemenata sa NULL pokazivačem u listi za njen prikaz može se iskoristiti do-while petlja i takva funkcija bi izgledala ovako:

```
void printujlistu(PCVOR glava) {
    PCVOR tekuci = glava;
    if (tekuci != NULL) {
        do {
            printf("%d->", tekuci->podatak);
            tekuci = tekuci->sledeci;

            } while (tekuci != glava);
        printf("NULL");
    }
    else {
        printf("\nlista je prazna\n");
    }
}
```

3. Binarna stabla

Binarno stablo je struktura koja je sačinjena od čvorova koji su međusobno povezani po principu piramide, namenjena čuvanju podataka.

Slika 16-binarno stablo

Svaki čvor binarnog stabla može da pokazuje na najviše dva elementa dok stablo ima samo jedan element na koji ne pokazuje nijedan drugi koji se naziva koren stabla(čvor sa brojem 9 u našem primeru). Od korena se može doći do bilo kog drugog elementa stabla. Dok podgrana označava skup svih čvorova koji se nalaze levo ili desno od odgovarajućeg čvora.

- Čvor stabla je jedna memorijska ćelija stabla
- List je čvor stabla koji nema nijedan podčvor
- Roditelj nekog čvora je čvor koji pokazuje na njega
- Dete čvora je čvor na koji on pokazuje

Kako je binarno stablo najjednostavniji oblik stabla ono se u programskom jeziku C može definisati pomoću:

```

typedef struct cvor {
    int podatak;
    CVOR* levi;
    CVOR* desni;
}CVOR;
  
```

3.1 Osnovni pojmovi i vrste

Stepen čvora stabla je broj podstabala kojima je ovaj čvor koren, odnosno stepen je broj naslednika čvora. Ukoliko je stepen čvora nula to znači da je on list stabla. Stepen stabla je maksimalan stepen svih čvorova stabla.

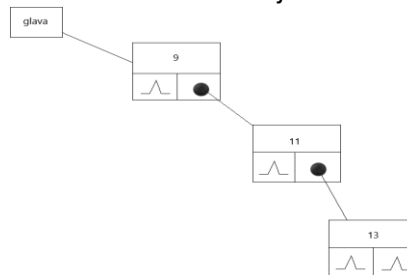
Nivo čvora definiše se tako što se usvaja da je nivo korena stabla jednak 1, a zatim se uvećava ovaj broj za jedan pri svakom skoku od korena ka podstablama. Dubina stabla se zatim definiše kao maksimalan nivo čvora u stablu.

Za binarno stablo važi:

1. Maksimalan broj čvorova na i -tom nivou je 2^{i-1}
2. Ako je k dubina binarnog stabla onda je maksimalan broj čvorova koje stablo može da ima je $2^k - 1$

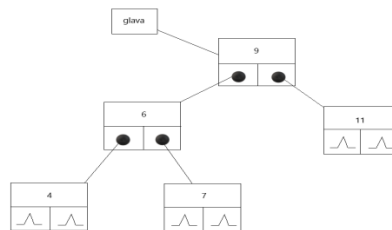
Postoje različiti tipovi binarnih stabala medju kojima su:

1. Iskošena binarna stabla-u ovim stablima svaki čvor ima samo jedno dete, drvo može biti leve ili desne orijentacije. Ovakvo drvo ima dosta sličnosti sa jednostruko ulančanim listama.

Slika 17-iskošeno binarno stablo

2. Puno binarno stablo-ovakav tip stabla je dat na slici 16. , osobina ovog tipa je da stablo dubine k sadrži maksimalan broj čvorova odnosno $2^k - 1$. Kada je broj čvorova manji od maksimalnog takvo binarno stablo se naziva nepotpunim.
3. Kompletno binarno stablo-binarno stablo koje je skroz puno, sa mogućnošću izuzetka donjeg nivoa, koje je napunjeno sa leva na desno. U potpunom binarnom stablu, svi čvorovi su najlevlje moguće.

Slika 18-kompletno binarno stablo

Stabla kao sto su iskošena stabla, odnosno ona kod kojih roditeljski čvor ima samo jedno dete se nazivaju degerisana stabla . Kod ovih stabala složenost operacija u najgorem slučaju je $O(n)$. Ovaj slučaj se izbegava balansiranjem stabla, za šta je najpoznatija metoda samobalansirajućih stabala čiji su primeri AVL stabla i Crveno-crna stabla.

3.2 Binarno stablo pretrage

Binarno stablo pretrage je binarno stablo koje ima sledeće karakteristike:

1. Čvorovima binarnog stabla su pridružene vrednosti po kojima se obavlja pretraživanje
2. Za bilo koji čvor važi da svi čvorovi u levom podstablu imaju vrednost manju od njega, a svi čvorovi u desnom podstablu imaju vrednost veću od njega. I levo i desno podstablo su takodje binarna stabla pretrage(kao na slici 16).
3. Ne smeju postojati duplikati čvorova

Ovo stablo je poznato i kao sortirano binarno stablo. Može se koristiti za pretragu u okviru $O(\log(n))$ vremena. Prednosti ovog stabla su:

- Pretraga može biti veoma efikasna
- Veoma jednostavna implementacija
- Čvorovi su dinamički po prirodi

Neki od nedostataka su:

- Oblik binarnog stabla zavisi samo od reda ubacivanja zbog čega stablo može biti degenerisano
- Ključevi u binarnom stablu pretrage mogu biti dugački, što može uticati na vremensku složenost.

Algoritam za pretragu bi izgledao ovako:

```
If koren == NULL
    return NULL;
If broj == koren->podatak
    return koren->podatak;
If broj < koren->podatak
    return search(koren->levi)
If broj > koren->podatak
    return search(koren->desni)
```

Ovaj algoritam se zasniva na karakteristici 2., odnosno na ispravnom rasporedu elemenata koji uslovljava postojanje binarnog stabla pretrage. Ako je broj manji od korena on sigurno neće biti u desnom podstablu u suprotnom može se eliminisati levo podstablo. Ponovnom primenom iznova sužava se količina ostalih čvorova dok se ne nadje odgovarajući.

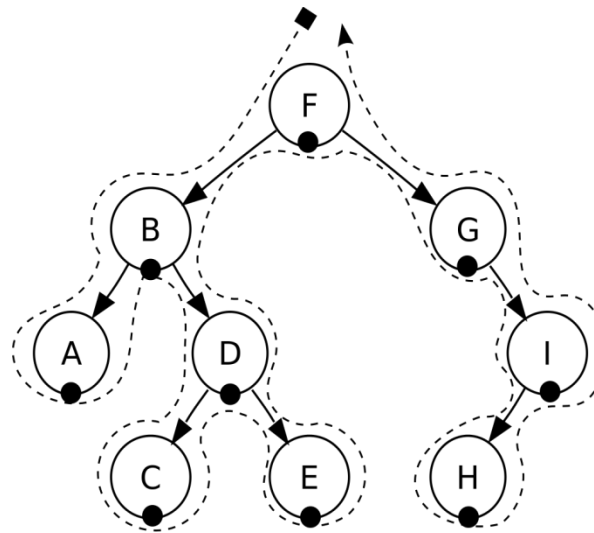
3.2.1 Operacije

Prikaz i ubacivanje novog elementa u binarno stablo pretrage

Prikaz stabla se može implementirati na tri načina:

1. Preorder, prvo se obilazi koren, levo podstablo pa desno
2. Inorder, prvo se obilazi levo podstablo, koren pa desno podstablo
3. Postorder, prvo se obilazi levo podstablo, desno pa koren

Primer inorder obilaska gde je redosled obilaska: A, B, C, D, E, F, G, H, I

Slika 19-inorder obilazak stabla

Funkcija za inorder prikaz stabla u C-u:

```
void inorder(struct cvor* koren)
{
    if (koren == NULL)
        return;
    inorder(koren->levi);
    printf("%d ", koren->podatak);
    inorder(koren->desni);
}
```

Ukoliko bi za koren imali broj 53, a za elemente: 50, 55, 60, 30 ispis bi bio 30, 50, 53, 55, 60

Za dodavanje novog elementa u binarno stablo pretrage moraju se razlikovati dva slučaja od kojih zavisi postupak:

1. Ako je ispitivani koren prazan (odnosno njegova vrednost je NULL) poziva se funkcija koja će taj element tretirati kao koren stabla ili odgovarajućeg podstabla
2. Ako stablo nije prazno postoje dva podslučaja u zavisnosti od toga da li je element veći od korena ili manji, u zavisnosti od čega se element ubacuje na odgovarajuće mesto

Funkcija za ubacivanje će se implementirati rekursivno:

```
struct cvor* ubaci(struct cvor* koren, int podatak)
{
    if (koren == NULL)
        return ubacikoren(podatak);

    if (koren->podatak < podatak)
        koren->desni = ubaci(koren->desni, podatak);

    else if (koren->podatak > podatak)
        koren->levi = ubaci(koren->levi, podatak);

    return koren;
}
```

Pri čemu bi funkcija za ubacivanje korena bila:

```
struct cvor* ubacikoren(int podatak)
{
    struct cvor* novi = malloc(sizeof(struct cvor));
    novi->podatak = podatak;
    novi->levi = NULL;
    novi->desni = NULL;

    return novi;
}
```

Zaključak

U velikom broju realnih aplikacija količina memorije za njen ispravan rad zavisi od interakcije sa korisnikom, njegovih zahteva i želja ishoda procesa obavljenih od strane aplikacije. Kako se tek u fazi izvršavanja programa određuje potrebna količina memorije nije dovoljno statičko dodeljivanje memorije. Iako je moguće predvideti gornje ograničenje, loša pretpostavka može doprineti velikom smanjenju efikasnosti rada programa. Rešenje ovih problema je dinamička alokacija memorije. Ovaj metod omogućava da se alocira i dealocira memoriju na hipu(engl. heap) u toku izvršavanja programa koja je neophodna za veću iskorišćenost memorije.

Literatura

M. Jurak(2004), Programski jezik C 196-202

dr Predrag Janičić, dr Filip Marić(2021), Programiranje 2 143-183

Mateamatički fakultet u Beogradu, Predavanja iz predmeta Strukture podataka i algoritmi 2, dostupno na: <https://imi.pmf.kg.ac.rs/moodle/course/view.php?id=37>

Računarski fakultet u Beogradu, Predavanja iz predmeta Uvod u programiranje, dostupno na: <https://petlja.org/biblioteka/r/kursevi/uvod-u-programiranje>

Elektrotehnički fakultet u Beogradu, Predavanja iz predmeta, Programiranje 2, dostupno na: <https://rti.etf.bg.ac.rs/rti/ir1p2/materijal.html>